

Antiszemitizmus-vita Németországban

Weiss János összeállítása

Wolfgang Benz

Új antiszemitizmus?¹

A koronavírus-válság táptalaja lett a vélt okozókról szóló híreszteléseknek. Ami épeszű emberek számára örült összeesküvés elméletnek tűnik, az sokak számára egy átélt valóság. Volt egy mese a mérgezett berlini ivóvízről, amelyet a vegán szakács Attila Hildmann 2020 nyarán terjesztett el, életre keltve ezzel a középkori zsidógyűlölet egyik toposzát, amely szerint a zsidók a pestist a kutak mérgezésén keresztül terjesztették el, aztán arról sutogtak, hogy van egy titkos társaság, amely a kullisszák mögött a szálakat mozgatja és a világalomra tör. Ezek a vádak a *Cion bölcsjeinek jegyzőkönyveit* követik, amely – mint tudjuk – az antiszemita konstrukciók ősképe, de százhusz évvel a keletkezése után úgy tűnik, népszerűbb, mint valaha. Azt a történetet, hogy vannak gyerekek, akiket állítólag a föld alatt tartanak fogva, kínoznak és meggyilkolnak, hogy aztán a vérükből egy bizonyos hatóanyagot nyerjenek, már nem csak Xavier Naidoo énekes követői hiszik el. Ez is a zsidógyűlölet egy neurózisát követi, amely a rituális gyilkosságok középkori képzetéig megy vissza. Azok a legendák, amelyek szerint a zsidók keresztény gyermekeket készülnék megölni, hogy a vérüket a macesz elkészítéséhez használják, akkoriban az egyháznak nagyszerű alkalmat nyújtottak arra, hogy zarándoklatokat indítsanak, ily módon előmozdítva a keresztények népi vallásosságát. Az egyház érdeke a zsidók ellen irányult, akiket évszázadokon keresztül üldöztek az ilyen „jogsértések” miatt (amelyek nem voltak többek híreszteléseknél).

Kétség nem férhet hozzá: a zsidógyűlölet tradíciói elevenek és hatékonyak – ahogy az a koronavírus-járvány alatt is megmutatkozott. A zsidógyűlöletnek sok formája volt: a vallásosan érvelő keresztény antijudaizmust a 19. században a „faj” fogalmának feltalálásával a tudományosan megalapozott antiszemitizmus követte, majd azoknak a tévtanoknak a gazdasági, politikai és szociális igénybevétele, amely az emberiség elleni bűncselekmény-

Wolfgang Benz

be, a zsidók meggyilkolásába torkollott, legalább hatmillió áldozattal. Aztán új formaként létrejött az anticionizmus, mint politikai *raison* Izrael állam ellen. Az „antiszemitizmus” elhibázott fogalma – elhibázott, hiszen nincsenek fajok, és a „szemiták” mint faj sem létezik – minden logikai és racionális hiányossága ellenére egy általános és közvetlenül érthető felső fogalomként szilárdult meg a zsidógyűlölet minden formája számára. 1879 körül találták fel ezt a formulát, amely először a nem kívánt zsidó kisebbség kirekesztésének majd üldözésének harci jelszavává vált.

Minden definíciós kísérlet ellenére, amely a fogalmat megpróbálta körülírni, most úgy tűnik, hogy az antiszemitizmus végleg elveszíti a maga jelentéstartalmát. Az itt-ott fellobbanó nyilvános izgatottság arra utal, hogy az antiszemitizmus mint szemrehányás tetszőlegesen felhasználható, és mindenre

szolgáló fegyverré vált. Az antiszemitaként való denunciaciót gyakran *ultima ratió*ként vetik be, ily módon az „ellenséget” (amelyet a véleménye, a magatartása vagy a politikai álláspontja miatt tetszés szerint meg lehet bélyegezni) halálra lehet ítélni.

Az óvatosság, a visszafogottság, a sumákolás Németországban mindig is hozzá tartozott az uralkodó politikai attitűdhez. Az egyszerű többség visszafogottsága, amely összességében elítélte a nemzetiszocializmust, Hitleret mégiscsak támogatta, és a hitleri rendszer elmerüléseig a felhorkanást egy kicsi, ellenálló kisebbségnek engedte át. Visszahúzódní, ha fenyeget valamilyen politikai szerencsétlenség, ha hátrányoktól kell tartani; inkább csöndben maradni, mint exponálni magunkat – ez a beállítottság, amelynek lényege az engedelmesség a hatósággal szemben, Vilmos császár kora óta értelmesnek és okosnak számít Németországban. A holokauszt után ugyan sokáig senki sem beszélt a zsidók meggyilkolásáról, de a zsidók továbbra is ugyanúgy a közutalat tárgyai voltak, mint korábban. A bűn és a szégyen érzetét azonban nem lehetett elfojtani, s ez a *raison d'État* szintjén a zsidókkal szembeni hivatalos empátiához vezetett. A helyes személyes viselkedés azonban mégis nehéznek tűnt: mit szabad mondani, és mit tilt a politikai morál? A kétséges esetekben maradt a hallgatás mint biztos opció – a holokausztról és a zsidókról általában.

Ez nem akadályozta meg a *ressentiment* egy újabb formájának, a „szekunder antiszemitizmusnak” a kialakulását. Ez a bűntudatból és szégyenérzésből, bizonytalanságból és tanulni nem tudásból megszületett újfajta zsidógyűlölet nem Auschwitz ellenében, hanem Auschwitz miatt jön létre, és nem más, mint a „múlt leküzdésének” egy, a régi Német Szövetségi Köztársaságban praktizált formája. Eközben az NDK-ban az anticionizmus, a politikai ellenségeskedés Izraellel szemben a Moszkva által elrendelt *raison d'État* része volt. Az ideologizált zsidógyűlölet következményeivel való szembenézés elmaradásának mindkét verziója még a mai vitáinkat is meghatározza, amennyiben a zsidógyűlöletet az Izrael állammal szembeni beállítottságra, az antiszemitizmust pedig annak elutasítására redukálják. Ez egy kényelmes kiút, amelynek segítségével a zsidókkal szembeni ellenérzéseket marginalizálni próbálják, és az antiszemitizmust a muszlimok vagy mások sajátosságaként diagnosztizálják.

Mi az antiszemitizmus, és ki definiálja a zsidókkal szembeni gyűlöletet, amelyre a rasszisták gondolnak? Az értelmező instancia jogára sokan igényt tartanak. Vajon a német Bundestag többségi határozata hivatott erre, a képviselők demokratikusan megszerzett mandátuma alapján? Vagy a szövetségi

és a tartományi antiszemitizmus-megbízottak, egy morális és politikai kompetenciából kiindulva? (Ők a többségi jóakarát ágensei, akik jó okkal vannak hivatalban, mint a kisebbséggel foglalkozó ombudsmanok, de nem mint szakemberek.) Vagy a zsidó szervezetek, mint például a Zentralrat mint érdekképviselő, amely fájdalmas tapasztalatokból a legjobban ismeri a zsidógyűlöletet? És vajon ők cselekedhetnek-e a szorongásokból és a félelmekből kiindulva, ha figyelmeztetően fölemelik a hangjukat? Vagy a stratégiai kérdések izraeli minisztériuma vagy maga a miniszterelnök a legfelső és a legbiztosabb instancia, amely felismeri a biztonságpolitikai aspektusokat, miközben képes az érzelmi fenntartások megbüntetésére és az Izrael államra leselkedő veszélyek elhárítására? Ebben az esetben az antiszemitizmusra vonatkozó szemrehányás a politika legitim eszköze lenne. Ekkor viszont Izrael zsidó polgárainak nagy része, akik Netanjahu politikájával nem értenek egyet, szintén az antiszemitizmus gyanújának lennének kitéve. Izrael állampolgárainak ez a része országuk barátainak egy olyan társaságában találná magát az egész világon, akik Izraelnek békét kívánnak és az országot empátiával kísérik, csupán Izrael jelenlegi kormányának irányvonalával van problémájuk.

Minden demokrata közös harcát a zsidógyűlölet borzalma ellen egy idő óta leárnyékolja, sőt lebénítja az arra vonatkozó vita, hogy mi a legfelső instancia, hogy ki az, aki meghatározhatja, hogy tulajdonképpen mi is az antiszemitizmus. Talán az aktivisták, akiknek a hajtóereje nem annyira a szakértelem, mint inkább az állásfoglalásuk szenvedélyessége, és akik mindenkit denunciólnak, aki nem az ő véleményükön van, miszerint az izraeli kormányzat politikája a zsidószeretet és a zsidógyűlölet végső próbaköve? Így a meggondolt és észszerű megnyilatkozások pusztába kiáltott szavakká válnak, mint a korábbi izraeli nagyköveté, Avi Primoré, aki a Berlin-Brandenburg Rádióban óvott attól a terjedő hisztériától, amely Németországban és Európában az állítólag növekvő antiszemitizmus miatt alakult ki. Az, hogy a zsidógyűlölők, akik korábban hallgattak, megint hallhatóvá váltak, Avi Primor véleménye szerint annak is a köszönhető, hogy „Izrael a palesztin területek megszállása miatt sokat veszített tekintélyéből”.

Ezt Izrael számos barátja is így gondolja, akiknek a lojalitása Izrael állam tekintetében természetesen nem ingott meg. A német–izraeli viszony hivatalosan sincs megkérdőjelezve, ahogy Avi Primor a kancellár asszony beállítottságával kapcsolatban is konstatálta: „Tudom, hogy ő nagyon visszafogott a mai kormányzattal és politikával szemben, és tel-

jesen Izrael mellett van, és támogatja az izraeli kormányt és Netanjahut, akit pedig nem kedvel.”

Azoknak a szervezeteknek az aktivistái és funkcionáriusai, akik megkövetelik az izraeli kormányzat döntéseinek feltétlen elfogadását, ezt 2020 elején biztosan rosszállóan nézték volna. Az egykori izraeli nagykövetet és a kancellár asszonyt aligha lehet antiszemitának bélyegezni, ahogy a német külügyminisztert se, aki a palesztin területek annexiója előtt kifejezetten óvott ettől. A kevésbé prominens emberek viszont – mint a történész és publicista Reiner Bernstein –, akik a „kétállam-megoldásra” épülő békét részesítik előnyben, annál nagyobb gyűlölködésnek és sértegetéseknek vannak kitéve. Az egyik támadó, Arye Sharuz Salicar, aki a kiadójának közlése szerint az izraeli kormányzat magas szintű tisztviselője, gyalázkodó kritikákat ír, megpróbálja lejáratni az „új német antiszemita publicistákat”, így Bernsteint is. Salicar gyalázkodó panaszait azonban különös módon a berlini ügyészség egyáltalán nem vizsgálja.

Izraeli és német akadémikusok a kancellár asszonynak szóló nyílt levelükben az „antiszemitizmust” egy pro izraeli harci jelszökeként tematizálták: „Az a kérdésünk, hogy a Szövetségi Köztársaság a mai Izraelben milyen erőket támogat? Ezzel kapcsolatban szeretnénk hangsúlyozni, hogy a kétes publikációk (amelyeknek agresszív-populista karaktere nincs tényekkel alátámasztva) támogatása minden esetben lehetővé teszi a béke és a dialógus hangjainak lejáratását és elhallgattatását. A békét csak a kölcsönös tisztelet alapján lehet elérni. Ahol a kritikai dialógus szükségesebb, mint valaha, ott az antiszemitizmus vádjának hamis alkalmazása egyre inkább a megbélyegzés, a megfélemlítés és a szorongás hangulatát kelti életre.”

De van egy másik eset, amely még nagyobb felűnést keltett: az elsiertett ítélet Achille Mbembe filozófus ellen, aki Kamerunból származik, és a kolonializmus diskurzusának világszerte megbecsült, leghaladóbb irányutatói közé tartozik. Mbembe 2020 tavaszán az „antiszemitizmus” gyanújába keveredett a BDS bojkottmozgalmának állítólagos támogatása és az Izraellel szemben tett néhány barátságatlan megjegyzése miatt. E nagy tekintélyű tudósra, akit többek között a Geschwister Scholl-díjjal is kitüntettek, ezek után felmondtak egy szerződést a Ruhrtriennale fesztiválon, amely pedig nagyobb megtiszteltetés lett volna a rendezvénynek, mint Mbembének, aki amúgy is elég híres és jelentős.

Amikor a német Bundestag képviselői egy határozatban a BDS-mozgalmat az antiszemitizmus egy különösen veszélyes válfajává nyilvánították, és a

Deutschlandradio vezető tudósítója, Stephan Detjen a *Frankfurter Allgemeine Zeitungban* 2020 júniusában fölvetette, majd elutasította e határozat jogi érvényességét, rögtön elhangzott a felszólítás, hogy mondjanak fel neki a munkahelyén. Eltekintve most attól, hogy nagyon sok jó érv szól a Bundestag olvasata ellen, ennek a határozatnak valójában nincs törvényereje. És mégis, a nyilvános szervezetek képviselői erre a parlamenti határozatra hivatkozva akadályozták meg rendezvényeket, arra a gyanúra hivatkozva, hogy a felelősöknek volt valamilyen kontaktusuk az „antiszemita BDS-mozgalommal”, holott a mozgalom csupán békés eszközökkel képviseli a megszállt területeken élő palesztin emberek érdekeit. Ez a mindennek elébe futó engedelmesség megakadályozza a véleményszabadság gyakorlását. Az ember abba a kísértésbe esik, hogy megfogalmazza: hasonló betiltási buzgóságnak kellene érvényesülnie a szélsőjobbaldali és a neonáci szervezetek nyilvános akcióinak betiltásakor is.

Az antiszemitizmusról szóló hibás diskurzus vizsgálata helyzetbe került. Veszélybe került a gonosszal szembeni demokratikus konszenzus, mégpedig annak köszönhetően, hogy a lágermentalitás és az öntetszelgés felmorzsolja. A feltétlen kiállás a jelenleg uralkodó izraeli politika mellett, amelyet a gátlástalan aktivisták buzgalma követel, az izraeli hivatalok előmozdítják, a Szövetségi Köztársaságban pedig tanácsalanságból és bizonytalanságból nyilvános támogatást kap, a zsidógyűlöletet egy „Izraelre vonatkoztatott antiszemitizmusra” redukálja. Minden differenciált beállítottság denunciációja szem elől téveszti a valódi problémát: nevezetesen azt, hogy a vallási antijudaizmus és a rasszista antiszemitizmus tradicionális formái, ugyanúgy mint a holokauszt, valamint a bűnelhárítás és a bűnmegfordítás jelenségei és ennek következményei a zsidókkal szembeni előítéletek kifejeződésai. Az aktivisták, akik megkövetelik a jelenlegi domináns izraeli politika mellett feltétlen kiállást, és minden differenciált beállítottságot antiszemitizmusként denuncióznak, szem elől tévesztik az igazi zsidógyűlöletet.

Izrael barátjának lenni, szegyet érezni a zsidók ellen elkövetett gyilkosságok miatt, amelyekben a nagyszülők még részt vettek, a zsidógyűlöletet mint demokráciaellenes eredendő bűnt elutasítani – mindezt a vakbuzgalom farizeusi parancsa szerint nem lehet összeegyeztetni a palesztin civil társadalom szenvedésével szembeni empátiával. Ez pedig azt jelentené, hogy lemondunk a felvilágosodás ama szociális erényeiről (a toleranciáról és a liberalitásról), amelyeket a demokrácia alappilléreiként szoktunk dicsőíteni.

A *ressentiment*-nal szembeni harcot évtizedekig a liberális elit vállalta magára, amely – eltekintve most a mindenkori politikai álláspontjától – egy demokrata beállítottságból kiindulva filoszemita

módon gondolkodik és cselekszik. Ha ezt az álláspontot tetszés szerint antiszemitaként lehet denunciózni, akkor szükségünk van olyan érvekre, mint amilyeneket Karin Wetterau előadott.

Karin Wetterau

A rágalmozás ideje: antiszemitizmus mindenütt?

„Valaki megrágalmazhatta Joseph K-t, mert noha semmi rosszat sem tett, egy reggel letartóztatták.”³

A világirodalomnak ez a híres mondata nem engedett el az Izraelből való visszatérésem utáni hetekben és hónapokban. Miért? Egy híresztelés borzolja a német nyilvánosság kedélyeit. Netanjahu, ezt susterogják, írt egy levelet a kancellár asszonynak, amelyben azt a követelést fogalmazta meg, hogy a német kormány szüntesse be a Berliini Zsidó Múzeum, a Berliini Filmfesztivál, és tizenkét nem kormányzati szervezet (köztük a Heinrich Böll Alapítvány, a Rosa Luxemburg Alapítvány, a Kenyeret a Világnak, a Medico International, a Pax Christi és a Misereor) finansziális támogatását, mivel ezek állítólag részt vesznek „antiszemita aktivitásokban”. Anélkül, hogy „valami rosszat” tettek volna, és anélkül, hogy a védelmükben bármit is előadhattak volna, a német kulturális élet és a német civil társadalom kegyvesztett protagonistáit gyors perbe fogták, és a lábuk alól kihúzták a pénzügyi talajt. Antiszemita aktivitásokban? A Zsidó Múzeum és a Berliinálé? Ez egy karkai színjáték! Milyen szándékkal indítottak el egy ilyen híresztelést? Talán az izraeli kormányzatot akarták rágalmozni? Talán csak nem a klánszerűen működő hatalmak egy újabb összeesküvés-elmélete nyert teret? Talán engem is perbe foghattak volna, hiszen úton voltam az inkriminált Rosa Luxemburg Alapítvánnyal. Talán az „Izrael-kritikus” zsidó és nem zsidó izraelieket, és a megszállt palesztin területeken élőket „anti-izraeli aktivitásként” akarják elítélni? De mi köze lenne ennek a német adópénzek elköltéséhez, és mi köze lenne ehhez a német kormányzatnak? Ez egy gonosz híresztelés, egy *fake news* lenne? De az ellentmondásossághoz olyan tények és hírek tapadnak, amelyeket az érintettek nem szívesen hoznának nyilvánosságra, mert attól tartanak, hogy a munkájukban vagy egyéb téren hátrányok érik őket. Különböző békekezdeményezésekről érkeznek információk, amelyek nem széleskörűen hozzáférhetőek. Tapasztalati tudósítások: a *taz-Reisen* egyik nagy tekintélyű

Karin Wetterau

és hosszú évekig sikeres szervezője egy belépési tilalom miatt 2019 óta már nem tud izraeli utakat szervezni. A *taz* erről nem számolt be, és a megkeresésre azt nyilatkozta, hogy az eset nem tarthat számot nyilvános érdeklődésre. Érintve van egy közel-keleti szakértő is. Ő egy kiránduló csoportot vezetett, amelynek tagjai a német és a palesztin gimnazisták kulturális cseréjét és találkozását akarták megszervezni. Ennek az útnak vezetőit is Izrael-ellenes aktivitással vádolták, és beutazási tilalommal sújtották. Ez a személy is azt szeretné, ha a személyes jogainak védelme érdekében a nevét nem mondanák ki.

Időközben tisztázódott egy s más. A német kormányzat hivatalosan ugyan nem foglalt állást, egy ilyen levél érkezett se nem cáfolták, se nem erősítették meg, de a *taz* arról számolt be, hogy nekik sikerült megszerezniük a levelet. Sőt maga Netanjahu is megerősítette az izraeli sajtó előtt:

„A világ különböző vezető személyiségeinek [levelet küldött] azoknak az izraeli és a palesztin NGO-knak a finanszírozásával kapcsolatban, amelyek az izraeli csapatokat háborús bűnösökként mutatják be, támogatják a palesztin terrorizmust, és követelik Izrael állam bojkottját.”⁴⁰

A NETANJAHU-FELJEGYZÉS:
MŰVÉSZET- ÉS VÉLEMÉNYSZABADSÁG
VERSUS
„SZUBVENCIONALIZÁLT
ANTISZEMITIZMUS”

A német kormányzatnak írt hétoldalas levélben – tudósít a *tax* – megnevezésre kerül egy izraeli magazin, amely időnként kormánykritikai pozíciót foglal el; a *Breaking the Science* nevű tömörülés, amelyben egykori izraeli katonák dokumentálják az emberi jogok megsértését a megszállt területeken; a Bet’Selem nevű izraeli emberjogi szervezet, amelyet az egykori Knesszet-képviselők alapítottak, és amely síkra száll az izraeli megszállás befejezése mellett, és végül a palesztin BDS-mozgalom, amely a bojkott eszközeivel nemzetközi nyomást akar kifejteni Izraelre. Ezeknek a szervezeteknek az együttműködésén keresztül a német NGO-k állítólag különös módon beavatkoznak Izrael belső ügyeibe, és Izrael-ellenes aktivitásokat támogatnak. Ez érvényes lenne tehát a német Fejlesztési Minisztérium és a Külügyi Hivatal támogatási pénzeire is, be kell tehát szüntetni az Izrael-ellenes aktivitások finanszírozását német adófizetői pénzből. Bosszúsán kérdezem: egy külföldi államfőnek mi köze van a német adófizetői pénzek elköltéséhez? A történelmünkben adódik az Izrael biztonságáért való felelősség, ez a „német *raison d’État*” lényegéhez tartozik; de ebből már következik, hogy Izrael minden biztonsági elképzelését magunkévá kell tennünk, és ezt a saját civil társadalomunkkal és a német kulturális környezettel szemben keresztül kell vinnünk? Osztanunk kellene a biztonság ultranacionalista, expanziós, az annexióra irányuló és magában Izraelben is vitatott felfogását? Nem kerülünk-e ezzel egy kettős értékösszeütközésbe, amelynek az egyik oldalán a német államérdek, a másik oldalán a nemzetközi jog áll? Az egyik oldalán a külkapcsolatok, a másik oldalán a demokratikus alapjogok állnak? Eszembe jut Kafka *A per* című művének egy másik mondata: „Nem kell mindent igaznak tartanunk, elég, csak szükségszerűnek.” Izrael Állam vágyai igazak vagy szükségszerűek?

A német kormányzat hivatalosan nem foglalt állást ezekkel a vádakkal kapcsolatban, ezzel szemben a német parlament egy fél évvel később az antiszemitizmus elleni harc címkéje alatt egy olyan határozatot hozott, amely a maga hatásait tekintve éppen megfelelt Netanjahu kívánásainak. A tiltakozás egy külföldi államfő precedens nélküli politikai intervenciója ellen⁵ első megközelítésben az érintettek maradtak, és a színpad mögött, és nem egy nyilvános színpadon jelenik meg. A berlini film-

fesztiválon történt „Izraelre vonatkozó” botrányról (amire Netanjahu feljegyzése utalt) hiába is kérésünk híradásokat, bár egy időközben már nem fellelhető publikáció a berlini filmfesztiválról valóban úgy beszélt, mint a „gyűlölet fesztiváljáról”. Amikor a filmfesztivál akkoriban ünnepezt vezetője, Dieter Kosslik mellékesen értesült a szemrehányásokról, vállrándítva azt válaszolta, hogy Netanjahu küldjön neki egy képeslapot, és azon fogalmazza meg a fesztivállal szembeni kifogásait. Ő, mint mondta, kitart a Berlinálé alap gondolata – a népek közötti megértés – mellett, és ez megköveteli a legkülönbözőbb perspektívák prezentálását.

„A mi feladatunk az, hogy síkra szálljunk a művészet szabadsága mellett a demokratikus alaprend keretei között. A művészi szabadság és a véleményszabadság alapjogok.”

Arra a fenntartásra reflektálva, hogy „a Berlinálé sem Izrael ellenségeinek, sem a fundamentalista vagy antidemokratikus mozgalmaknak nem szabad teret engednie”, Monika Gütters kultuszminiszter is azt hangsúlyozza, hogy „nagyra becsljük és megvédjük a Berlinálé autonómiáját a művészi kérdésekben”.

De itt van a kutya elásva. Melyek azok a fundamentalista, antidemokratikus mozgalmak, Izrael bevallott ellenségei, amelyek a német kultúraüzemet megkerülik, belopódnak a fesztiválokra, szimpóziumokra, adófizető pénzzel finanszírozott termékekbe, magasan dotált kitüntetésekkel és díjakat szereznek maguknak, és üzik a „szubvencionizált antiszemitizmust”? Miféle vaksággal vannak megverve a felelősök, hogy hirtelen mindenütt ki kell adni a figyelmeztetést, hogy vigyázzanak, nehogy bedőljenek az antiszemitáknak? Miért kell ehhez az FDP egyik vidéki politikusának figyelmessége, vagy az NGO monitorja Jeruzsálemben vagy Bécsben, hogy felkutassák az alkalmatlan művészeket és tudósokat? Az intendánsok, a kurátorok, a zsűritagok, a múzeumigazgatók mindannyian ignoránsok és inkompetensek, vagy őket is antiszemita motívumok hajtják, mint állítólag a Ruhrtriennale intendánsnőjét, akinek most az elbocsátását követelik? Ő ugyanis, mint „visszaeső bűnös”, aki különösen vonzódik Izrael ellenségeihez – ezt olvashatjuk a Springer-sajtóban – a figyelmeztetés ellenére meghívta az „Izrael-gyűlölő” afrikai filozófust, Mbembét. Az nem ismert, hogy ennek megfelelő szankciókat utólag követeltek volna az Ernst Bloch Alapítvány ellen. Ennek kurátorai ugyanis 2018-ban úgy döntöttek, hogy azt a kiemelkedő kulturális díjat, amit Ernst Bloch századik születésnapja alkalmából

1985-ben az életműve iránti tiszteletből alapították, a filozófus Mbembének adományozzák. Ez a díj, Frankfurt am Main városának Theodor W. Adorno-díja, Heidelberg városának Karl Jaspers-díja, és Stuttgart városának Hegel-díja mellett a legjelentősebb filozófusdíjak közé tartozik a német nyelvterületen. És hogy állunk a Börsenverein des Deutschen Buchhandelsszel, amely Mbembe életművét Sophie-Scholl-díjjal tüntette ki, ezzel az indoklással: „Nemrég megjelent könyve [...] magasfokú szellemi függetlenségről tanúskodik, és alkalmas arra, hogy előmozdítsa a polgári szabadságot, a morális, esztétikai és intellektuális bátorságot, és a felelős kortárs tudat számára fontos impulzusokat adjon”? Hogy a német kortárs tudat számára Mbembe antiszemita impulzusokat adott, azt csak a 2020-as antiszemita-őrök fedezték fel, úgy látszik, akkoriban ez elkerülte a felelősök figyelmét, és konzekvenciák nélkül maradt. Csak a Netanjahu-feljegyzéssel került felügyelet alá a német kulturális és tudományos üzem. Egy kezdeményezésre már 2017-ben sor került, a Német–Izraeli Társaság és a Müncheneri Államtanács részéről. Ők is antiszemita-ként ítélték el a BDS-mozgalmat, és így határoztak:

„Azokat a szervezeteket és személyeket, amelyek és akik olyan rendezvényeket és városi eseményeket akarnak keresztülvinni, amelyek a BDS-kampány tartalmaival, témáival és céljaival foglalkoznak, ezeket támogatják, követik, vagy ezeket népszerűsítik, ki kell zárni a teremhasználatból, és a terembérletekből. És ugyanaz vonatkozik a pénzügyi kiadásokra is.”⁶

Időközben ez a megvetés az egész Szövetségi Köztársaságban elterjedt. A nyíl éppúgy eltalálja a filmfesztivál vezetőjét, akinél BDS-szimpatizáns vagy BDS-kontaktussal rendelkező rendezők, színészek, forgatókönyv írók fordulnak meg, mint a múzeumigazgatót, aki „Izrael ellenségeit” személyesen kíséri keresztül a maga intézményén.

NEM ELÉG ZSIDÓ – A BERLINI ZSIDÓ MÚZEUM

A Zsidó Múzeum időközben védekezni kezdett, és megpróbálja megvédeni a *Welcome to Jerusalem* című kiállítását. Peter Schäfer, a múzeum nemzetközileg is nagyra becsült judaistája és igazgatója, azokkal a szavakkal nyitotta meg a kiállítást, hogy Jeruzsálem egy „vágy- és kívánsághely a zsidók, a keresztények és a muszlimok számára”, egy olyan szent hely, „ahol a három monoteista vallás mély gyöke-

reket eresztett”. A vallási érzület és a politikai cselekvés itt azonban oly módon fonódott egybe, „amely minden eddigi megoldást, sőt közeledési kísérletet megghiúsított”.⁷ A kiállítást ezt műalkotásokkal, tárgyakkal, modellekkel, fotókkal és filmekkel szemlélteti, amelyek a konfliktusok történetéről és jelenkoráról szólnak. A *24b Jerusalem* élő dokumentáció a jeruzsálemi társadalom különböző részeinek embereit szólítja meg, a maguk szubjektív élményeivel és álláspontjaival. „Ez egy olyan múzeumpedagógiai tanúskodik, amely távol áll mindenféle ideológiai gyámkodástól.”⁸ „Nagyszabású, elbűvölő kiállítás” – lelkesedett a Deutschlandfunk Kultur, és a kulturális szerkesztő Jens Bisky azt ajánlotta, hogy a kiállítást „többször is meg kell nézni”.⁹ Az izraeli utam előkészítéseként én is meglátogattam a berlini kiállítást, és nagy hatást gyakorolt rám – többek között a jeruzsálemi élet pillanatfelvételeivel, amelyben például egy nő arról a traumatikus élményéről számol be, hogy egy teljesen teli busz, amelyről éppen kiszállt, hogyan robbant fel, meg arról, hogy ez a trauma hogyan változtatta meg az egész életét. A kiállítás megrázó dokumentációt prezentál az 1948-as függetlenségi háborúról a híradók filmanyagából. A mostani helyzet szerint mindez nyugati forrásokból készült, mert arab anyag nem nagyon áll rendelkezésre. Erre a forráshelyzetre is felhívják a figyelmet a kurátorok, és azt hangsúlyozzák, hogy a palesztin szempont a háború tekintetében egyoldalúan vagy megrövidítve van bemutatva. Netanjahu kezdeményezése – mint ismeretes – diametrálisan az ellenkező irányba mutat. És hirtelen megszaporodtak azok a hangok, amelyek az addig nagyon dicséret kiállítást egy Izrael-ellenes „beállítottággal” vádolják.¹⁰ Volker Beck, „a hivatalos izraeli érdekek fáradhatatlan ügyvédje”,¹¹ úgy csinált botrányt, hogy a kiállítást „történelemhamisítónak, nem hitelesnek és egyoldalúnak” nyilvánította.

A kiállítás állítólag pellengérré állítja Izraelt, és ezeknek a félreecsúszásoknak kell, hogy legyenek következményei a Zsidó Múzeumra nézve is.¹² Valami hasonló követelt már korábban a Springer-sajtó is. Az újságíró Alan Posener azt találta mondani, hogy „baj van a Zsidó Múzeummal”, vezetési válságban van. Szerinte ebben a múzeumban olyan referensek dolgoznak, „akik szoros kapcsolatokat ápolnak az antiszemita Muszlim Testvériséggel és az Izrael-ellenes BDS-mozgalommal”, ez pedig „botrány” és „arculcsapás a zsidóknak”.¹³ Különösen a múzeumi akadémia elnökét, Yasemin Shoosmannt vették össze az alá. A Muszlim Testvériséghez fűződő kapcsolat vádját Posenernek ugyan vissza kellett vonnia, de a fölháborodások és a támadások folytatódtak. Végül egy munkatársnő

tweetje volt a perdöntő, amelyben izraeli tudósok és civiltársadalmi vezetők figyelmébe ajánlott egy, a *taz*-ban megjelent felhívást, amely élesen bírálta a Bundestag BDS-ellenes határozatát. „A pohár betelt” – kezdett tombolni Josef Schuster a Zentralrat elnöke, és arra panaszkodott, hogy a „Berlini Zsidó Múzeum teljesen elvesztette a kontrollt”. A ház vezetése szerinte eljátszotta a zsidó közösség bizalmát, Alan Posener pedig így kommentált: „A törlesztés és a baloldali és az Izrael-ellenes muszlim miliőhöz patológikus vonásokat öltött.”¹⁴ De inkább néhány Izrael-barát az, aki neurotikus-hisztérikus benyomást kelt. Miután 2019. júniusában Peter Schäfer idegesen lemondott az intézmény éléről, számos szolidaritási üdvözlést kapott izraeli és nem izraeli zsidóktól. Különösen ki kell emelni azt, amelyet a politikailag egyébként visszafogott 45 Talmudtudós írt, akik azt a kritikát fogalmazták meg, hogy Németországban „fokozódik a cenzúra és korlátozásra kerül a szólásszabadság”. Röviddel később 450 zsidó tudós Izraelből, Európából és az USA-ból úgy nyilatkozott, hogy Schäfer visszalépése „sokkoló” volt, és további 60 zsidó és nem zsidó múzeum igazgatója, kurátorok és szakemberek Izraelből, Európából, az USA-ból és Kanadából szolidaritásukat fejezték ki az elzavart igazgatóval szemben, és egy közös nyilatkozatban arra mutattak rá, hogy a visszalépése egy olyan kampány eredménye, „amely a német médiában már jó ideje folyt”.¹⁵

AZ ÚJ FELÜGYELET ÉS A KIERŐSZAKOLT DENUNCIÁCIÓ

A „Zsidó Múzeum botránya” még magas hullámokat vetett és masszív nemzeti és nemzetközi tiltakozásokat hívott életre, más események, a „bojkottáljátok a bojkottálókat” mottóját követve (Volker Beck) minden zaj nélkül, *business as usual* vonultak végig a színpadon. Mindenesetre a göttingeni Békedíj hatályon kívül helyezése oly sok produktív nyugtalanságot hozott a városba, hogy Göttingen azon kevés város közé tartozott, amelyek elutasította, hogy átvegye a Bundestag BDS-ellenes határozatát. Ezzel együtt a város egyeteme egy másik, liberális tradícióhoz tért vissza: a politikai jogokért és a politikai részvételért vívott harchoz. A „göttingeni hetek”, a professzorok egy csoportja, köztük a Grimm testvérek, közvetlenül az 1848-as forradalom előtt az akkori Hannoveri Királyságban az ellen protestáltak, hogy az uralkodó megszüntette az állam viszonylag liberális alkotmányát. A tiltakozó professzorokat elbocsátották az állásukból, közülük hármat az országukból is kutasítottak. A kol-

lektív emlékezetben ők a polgárság – a német történelemben nem különösebben erős – szabad demokrata törekvéseinek fényoszlopai. Szinte minden nagyobb városban (és itt Frankfurt és München járt az élen), továbbá az egyes tartományokban a diákszövetségekre és a rektori konferenciára támaszkodva, a szakszervezetek véleménye és az erős belső tiltakozás ellenére a német evangélikus egyházon belül is elfogadták az antiszemitizmus elleni harc határozatát: le- és elzártak termeket és pénzeket, kiszabtak mindenféle tilalmakat, és megghiúsítottak vagy megakadályoztak rendezvényeket, amelyeket korábban az antiszemitizmus gyanúja alá helyeztek.

A szülővárosomban is kérdésekkel szembesülök, egy olyan környezetben, amely azzal dicsekszik, hogy „világos határokat szab az antiszemitizmusnak”. A megvalósításban aztán könnyedén leszünk hanyagok. A kulturális cserekapcsolatok és egy megszállt területen lévő palesztin várossal való projektpartnerség keretei között hivatalos ünnepi rendezvényen fogadtuk a palesztin nagykövetőt, Hulúd Dajbeszt, valamint egy palesztin delegációt, benne a régió kormányzójával és a partnerváros polgármesterével. Sem a fiatal „Izrael-barátok” hangozó tiltakozására (ahogy az más városokban ismert), sem pedig egy előzetes BDS-lakmuszesztre nem került sor. Másrészt a városi kulturális intézmények öncenzúrát is gyakorolnak. Míg a *Nakba* című vándorkiállítás, amely palesztin szempontból a menekültprobléma kérdését dokumentálja az 1948–49-es izraeli függetlenségi háború idején, a városi terekben nem mutatták be (nem volt szabad bemutatni?),¹⁶ addig egy olyan kiállítást prezentáltak – *1948: A zsidó állam születése* címmel – amely már az első felállított táblán arról ír, hogy a „félműveltséget korrigálja, és ennek üzen hadat”. Ezt az Izrael-barát DEIN e. V. dolgozta ki, és a Német–Izraeli Társaság támogatta. A kiállításon látható az összes izraeli államalapítási mítosz, amelyeket még az izraeli történészek is – különösen az Izraelben kiátkozott „új történész”, Ilan Pappé – az „elhagyás, az eltussolás és a manipulálás” vádjával illették.¹⁷ Az, hogy a kiállítás felháborodást és „eleven vitákat” váltott ki a tájékozott látogatók körében, nem terelheti el a figyelmet arról, hogy az iskolai osztályok, ha meglátogatják a kiállítást, aligha rendelkeznek a szükséges tudással ahhoz, hogy kritikai távolságot tudjanak tartani tőle. Ehelyett egy klasszikus politikai indoktrinációnak lesznek kitéve.

A történelmi elbeszélés igazságtartalmában való kételkedéshez még hozzájönnek a céltételezéssel szembeni kételyek. Miért van az, hogy az Izrael által megszállt területekről érkező árukkal szembe-

ni bojkott szinte „elkerülhetetlenül” a „ne vásároljatok zsidóknál” náci jelszavát juttatja eszünkbe, és miért emlékeztet minket „történelmünk legsötétebb korszakára” az, ha elfogadjuk a zsidókkal szembeni bojkottot és az üzleti számláik felmondását? A bojkottalók között van az Auschwitz-túlélő Esther Bejarano, és a német-izraeli színész- és énekesnő, Nirit Sommerfeld, akikről egy lapidáris indoklással azt állították, hogy mivel az „Igazságos békéért a Közel-Keleten” hangjai, a BDS-t támogatják. Nirit Sommerfeld München városában már csak írásbeli engedéllyel léphet fel; meg kell ígérnie, hogy a rendezvényt nem használja fel antiszemita aktivitások céljára, egyébként – szól a fenyegetés – megszakítják a koncertjét. Ő joggal kérdez vissza: ki jogosult arra, hogy felügyelje a koncertjeit, a rendőrség vagy egy koncertlátogatónak álcázott spicli? Milyen jogi alapokon tevékenykedhetnek, és milyen alapon vádolhatják őt mint zsidót antiszemita aktivitással? Ezt a hallatlan eljárást vajon megfélemlítésként és üres fenyegetésként kell értelmezni? Nem emlékszem rá, hogy a Szövetségi Köztársaságban valaha is lettek volna ilyen támadások a nyílt színpadon. Hajo Funke, a politikatudós így ítélt:

„Néhány éve, de különösen a BDS-ellenes határozat Bundestagban való elfogadása óta minden zsilip ki van nyitva, hogy Netanjahu jobboldali orientáltságú politikájának kritikusaikat az antiszemitizmus vádjával sújtsák és elnémítsák.”¹⁸

Az önhatalmú antiszemitizmus-őrök – például a *Rubrbarone*¹⁹ – intervencióinak van egy bizonyos metódusa. Az utolsó evangélikus egyházi napon Dortmundban azzal lepték meg a rendezvény vezetőjét, hogy két meghívott vendégnek is van kapcsolata a BDS-mozgalommal: az egyik Prof. Dr. Ulrich Duchrow, nyugalmazott teológiai professzor Heidelbergben, ő volt az egyházi napok tiszteletbeli vendége. Duchrow volt az egyik alapítója az ökumenikus felszabadulásteológia által inspirált különböző egyházi szervezetek, egyesületek és magánemberek hálózatának a *Kairos Európának*. Ez a keresztény hálózat „ökumenikus platformként értelmezi önmagát, amely az igazságosság, a béke és a teremtés megóvása mellett száll síkra”, és antikapitalista orientációt képvisel. A *Kairos* többek között együtt dolgozik azokkal a palesztin keresztényekkel is, akik szülőföldjükön az emberi jogok helyreállításáért és a megszállt területekről érkező áruk bojkottjáért harcolnak. A másik a referensként meghívott Farid Esack muszlim teológus volt, aki vezetőként részt vett az Apartheid-ellenes mozgalomban Nelson

Mandela alatt. Az egyházi napok vezetőinek reakciója azonnal megérkezett. Fölszólították a megfelelő workshopok szervezőit, hogy vagy mondják le a rendezvényüket, vagy utasítsák ki az érintetteket. Ennek a nyomásnak a rendezők – a Rosa Luxemburg Alapítvány – nem akartak engedni. Erre föl az egyházi napok felügyelői egyszerűen elűzték őket.

Ilyesfajta érvelésre épült az aacheni művészeti díj utólagos visszavonása is, amelyet a libanoni-amerikai művésznek, Walid Raadnak adományoztak. A laudátor, Johan Holten, a mannheimi Kunsthalle igazgatója, így dicsérte a díjazottat a zsűri nevében:

„Egy új stílusú konceptuális művészet úttörőjeként az igazságról és a fikcióról folyó aktuális művészettörténeti vita számára fontos anyagot szolgáltatott.”

Raad ily módon próbálta „elmagyarázni a politikai aktivizmus és a művészi aktivitás összejátszását”.²⁰ Aachen városa azonban visszalépett a díj adományozásától. „»A megfelelő kutatások után abból kell kiindulnunk, hogy a kijelölt díjazott a BDS-mozgalom tagja, és többszörösen részt vett az Izrael elleni kulturális bojkottban« – fogalmazott Marcel Philipp főpolgármester (CDU) az indoklásban. [...] Továbbá Raad nem határolódott el kielégítően a parlament által antiszemitának bélyegzett mozgalomtól.”²¹

Ugyanez érvényes a nagy tekintélyű Nelly Sachs-díjra is, amelyet Dortmund városa azoknak adományoz, „akik az irodalmi és a szellemi élet terén kiemelkedő alkotói teljesítményt nyújtottak”. A nyolc tagú zsűri ezúttal a brit-pakisztáni író, Kamiola Shamsie mellett döntött, de ezt a döntését a *Rubrbarone* egyik intervenciója után vissza kellett vonnia, ők ugyanis közzétették, hogy Shamsie aktív módon részt vett az „izraeli kormányzattal szembeni kulturális bojkottban”.²² Micha Brumlik a kettős bojkottot a *Zeitban*²³ mint az Izraelre vonatkoztatott művészellenességet ítélte el, és utalt a nemzetközi művészek, köztük a korábbi díjazottak tiltakozására is:²⁴

Javier Marías, Michael Ondaatje és az Irakban született Avi Shlaim. Az izraeli zsidó, aki nemzetközileg is elismert tanulmányokat írt a cionista mozgalomnak a palesztinokkal és az arab világgal való konfliktusairól. Ő már 2005-ben fölhívta az európaiakat az izraeli áruk bojkottjára – számára ez tűnt az egyetlen élhető jövőnek az izraeliek és a palesztinok számára.

Brumlik azt kérdezi: „Azt akarják állítani, hogy Avi Shlaim antiszemita?”²⁵ A rágalmak, a megszólas- és a fellépési tiltások, az akadályoztatások és a meghíúsítások – a hivatalból kiszabott gondolkodási tilalmak – listája egyre hosszabb, a kívülálló számára már alig áttekinthető, és nyilvánosan nem is mindig észlelhető. De a nyílt társadalom védelmezőinek listája is nő, az 5. paragrafusban garantált alapjogok védelmezőinek köre is egyre tágul. A Mbembe-botrány után 700 nemzetközi hírű tudós és alkotó bejelentette, hogy már nem teszi ki magát az inkvizíciónak és a „BDS-lakmuszesztnek”, amelyet Németországban megkövetelnek, és a jövőben kerülnek a német kulturális üzemet. Jól van ez így, örvendezik a *Rubrbaroné*hoz tartozó Stefan Laurin a Mena-Watchban és Alan Posener a *Die Welt*ben. A német kulturális és tudományos üzem nyugodtan lemondhat ezekről az Izrael-gyűlölkörlől.

Miért érzik úgy sokan, hogy a megszállt területekről érkező áruk megjelölési kötelessége esetében (ami egyébként az EU-jog szerint létezik, és alapja egy szabad fogyasztói döntésnek) a zsidó üzletek elleni 1933. április 1-jei brutális állami intézkedésnek kell az eszünkbe jutnia (tekintve az újságírói kifakadásokat és az akadályozásokat a német kulturális üzemben), de nem kell gondolnunk 1933. május 10-ére? Akkor a német művelődési elit egy része, diákok és professzorok egy akcióban „a nem

német szellem ellen” tűzbe vetették számos kiátkozott szerző műveit. A később születettek emlékezete ezt összeköti Heinrich Heine látónoki mondatával: „Ez csak egy előjáték volt, ott, ahol könyveket égetnek, hamarosan embereket is égetni fognak.” Miért emlékeznek az emberek az egyik dátumra, és a másokra miért nem? Miért spórolja ki a szelektív emlékezet ezt az eseményt, miért e parciális amnézia? A soá egyedülálló civilizációs törése, ahol végül embereket is égettek, nemcsak a pusztítóan fellépő SA műve volt, hanem a német elit kudarca is, ennek ugyanis az opportunisták együttműködése volt a feltétele. Auschwitz csak a Goebbelsek és a Streichek gyalázkodó és hecckampányain keresztül, a könyvégetés szellemellenességén keresztül, a politikai ellenfelek terrorisztikus kikapcsolásán keresztül, a politikai és kulturális élet gleichschaltolásán keresztül, minden másság és idegenség kiirtásán, majd a Lengyelország és a Szovjetunió elleni megsemmisítő háborún keresztül vált lehetségessé. A holokausztot nem lehet elválasztani ezektől az eseményektől, a „soha többet” jelszavát szélesebben kellene értelmeznünk. Micha Brumlik ezt tartja szem előtt, amikor arra figyelmeztet, hogy a „Szövetségi Köztársaság fájdalmasan kiharcolt nyilvános kultúrája valóban átalakulhat a többek által prognosztizált »illiberális demokráciává«”. „Álljtok ellen a kezdeteknek!”²⁶

Micha Brumlik

*Posztkoloniális antiszemitizmus?*²⁷

„Hogyan lehet felismerni – kérdezi Karin Wetterau – a látens és szubtilis antiszemitizmust, amely azt a látszatot próbálja kelteni, hogy ő nem is az, és hogyan lehet hatékonyan küzdeni ellene? Erről lángra lobbant egy vita, amely mindenekelőtt az Izraelre vonatkoztatott és Izrael-ellenes antiszemitizmusra összpontosít. Induljunk ki abból, hogy a tradicionális antiszemitizmus ma elsősorban az Izrael elleni kritikával takaródzik; de amíg az izraeli politika kritikussai gyorsan az antiszemitizmus gyanújába keverednek, addig a tradicionális jobboldali és szélsőjobboldali antiszemitizmus kicsúszik a pillantásból.”²⁸

Nem Karin Wetterau volt az egyetlen, aki ezt a vitát összehasonlította az Ernst Nolte és Jürgen Habermas között lefolyt „történészvitával”. Ezt tette az itt említett összefüggésben a híres amerikai

holokausztkutató, Michael Rothberg is, aki 2020. szeptember 23-án többek között ezt írta: „A 2020-as évbe való átlépéssel az intellektuális és politikai kontextus újra drámaian megváltozott. Habár a holokauszt emlékezete – mint az amerikai, izraeli, német és európai politikai kultúra próbaköve – megőrizte a maga státuszát, most mégis együtt kell léteznie egy új, globális jobbra tolódással. A Brexit, Trump megválasztása, az AfD felemelkedése, Netanjahu kitaró uralma az izraeli politika fölött, továbbá a nyíltan revizionista kormányzatok Lengyelországban és Magyarországon, és még sorolhatnánk néhány jelenséget, jól mutatják, hogy mennyire megváltozott az a kontextus, amelyben mi ma a múlt jelentőségéről gondolkodunk.”²⁹

Micha Brumlik

2020-ban többek között a Szövetségi Köztársaság antiszemitizmus-megbízottja Felix Klein is támogatta az afrikai filozófus, Achille Mbembe meghívásának visszavonását; a meghívás a Ruhrtriennáléra szólt, amely a koronavírus-járvány miatt amúgy is elmaradt. Ez a német publicisztikában olyan vihart kavart, mint utoljára (1986–87-ben) az Ernst Nolte és a Jürgen Habermas közötti történelmi vita.³⁰ Akkoriban arról volt szó, hogy a nemzetiszocializmus (beleértve a zsidók elpusztítását) érthető elhárítási mechanizmus volt-e a „bolsevizmussal” szemben, ebben az esetben pedig Izraelről és a cionizmusról van szó. Pontosabban: arról a kérdéssel, hogy megengedett-e, hogy Izraelt és a cionizmust, különösen az ötven éve tartó megszállási uralmat Nyugat-Jordániában, „kolonialisztikusnak” bélyegezzük, mi több: a megszálló uralmat „apartheidnek”, és ezzel rasszistának nyilvánítsuk.

Jelenleg – e sorok írásakor, 2021 tavaszán – több száz nemzetközi jelentőségű tudós írt már alá egy határozatot az egyébként jelentős brit filozófussal, David Millerrel szemben, aki a cionizmust – a maga kezdete felől – rasszistának nyilvánította. Ez a vélemény végső soron valóban antiszemita.

De nem Mbembe 2020. tavaszi kiutasítása volt ennek a vitának a csúcspontja. 2020 októberében, fél évvel később, Berlinben történt egy eset, amely még a legpesszimistább megfigyelők képzeletét is felülmúlta. Berlin-Weißenseeben van egy művésze-

ti főiskola, amelyben izraeliek – köztük a mesterdiák, Yehudith Yinhar – is tanulnak. A főiskola zsidó diákjainak egy csoportja, olyan okokból és motivációkból kiindulva, amelyekre itt nem térhetünk ki, arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a cionizmus nem eléggé szilárd alap Izrael állam jövője számára; ezért egy honlapon meghirdettek egy workshopot, ezzel a címmel: „School for Unlearning Zionism”. Ezt röviddel a közlés után a főiskola vezetése a Bundestag által 2019 májusában elfogadott BDS-ellenes határozatra hivatkozva (amely szerint a BDS antiszemita) betiltotta.³¹ Leonie Baumann a művészeti főiskola rektora minden egyeztetés nélkül azt közölte a szervezőkkel – a főiskola diákjaival és tanáraival –, hogy a rendezvényre nem kerülhet sor, a honlapot törlik, a finanszírozást megvonják, és így az előadókkal kötött szerződések is érvénytelenné válnak. Ezt az intézkedést támogatta Volker Beck is, a Zöldek parlamenti képviselője, aki korábban a német–izraeli parlamenti csoport vezetője is volt,³² valamint támogatta a berlini izraeli nagykövetség is, amely a tervezett programot az „átkaroló antiszemitizmus” egyik eseteként értékelte.³³

És nem utolsósorban hozzájuk csatlakozott az Amadeu Antonio Alapítvány is, amelynek fő feladata a rasszizmus és az antiszemitizmus elleni harc.³⁴ És (ismételjük meg még egyszer) történt mindez annak dacára, hogy a szervezők és az előadók mind izraeli zsidók voltak. A sok-sok felháborodott viselkedésre az Amadeu Antonio Alapítvány a honlapján ezt üzenté az olvasóinak (akik arra hívták fel a figyelmet, hogy itt izraeli zsidók projektjéről van szó):

„Ha jól értjük, akkor az önök kérdése és felháborodása mindenekelőtt arra irányul, hogy mi ezt rendezvényt egy sorba emeljük a neonáci és jobboldali antiszemita eseményekkel. Az ilyen rendezvénysorozatok szükségképpen nagyon különböző eseteket egyesítenek, amelyeknek sokszor csak egy meghatározó közös vonásuk van, néha tetszőleges időrendi sorrendbe fűzve őket. Az Amadeu Antonio Alapítvány olyan eseményeket tart számon, amelyek antiszemiták, vagy legalábbis jó okkal minősíthetők antiszemitának, még akkor is, ha intenzitásukban, hatótávolságukban, a szereplőiket tekintve, a céljaikat és a hatásaikat tekintve különböznek is egymástól. De éppen ezáltal válnak láthatóvá olyan összefüggések és kapcsolódási pontok, amelyek fontosak lehetnek a jelenségek dokumentálása és megértése szempontjából. Az eseményeket azonban ezzel még nem tesszük egyenlővé.

Ami a mi besorolásunk illeti, mi az antiszemita események krónikájának vezetésekor az IHRA definíciójára támaszkodunk, amely mások mellett antiszemitának tekinti Izrael állam delegitimálását, valamint a kettős szten-derdek alkalmazását Izrael vonatkozásában. A »School for Unlearning Zionism« rendezvénysorozata éppen ez alá esik, például a közel-keleti konfliktus egyoldalú ábrázolása miatt. Eközben fontos látni, hogy nem feltétlenül a motivációnak kell antiszemitának lennie, az alkalmazott sztereotípiák, elbeszélések és fókuszálások maguk is ugyanilyen hatást fejthetnek ki. Most éppen Izrael delegitimálásáról van szó. Ez különösen Németországban, sőt Berlinben veszélyes vállalkozás, amelyet véleményünk szerint dokumentálnunk kell.

Szívélyes üdvözléssel, a Bildungs- und Aktionswoche teamje.³⁵

Semmiképpen sem szabad lebecsülni az IHRA (International Holocaust Research Association) megfelelő antiszemitizmus-definíciójára való hivatkozást, amelyre az alábbiakban még ki fogok térni. De annyit már most szeretnék megjegyezni, hogy ez a fent ismertetett program esetében nem is érvényes – itt senki nem vonta kétségbe Izrael állam létezési jogát, és a nemzeti szocializmussal sem próbálta senki azonosítani. Mindenesetre a művészeti főiskola vezetése október 13-án azt közölte, hogy csak a tervezett rendezvény finanszírozását utasította el, de nem akar beavatkozni a diákok és a tanárok akadémiai szabadságába.

„A Berlin–Weißensee-i Művészeti Főiskola tartja magát a Bundestag 2019. május 5-ei határozatához, »A BDS-mozgalommal határozottan szembe szállni – harcolni az antiszemitizmus ellen« (nyomtatott közzététele: 19/10191), és a rektori konferencia 2019. november 19-ei nyilatkozatához: »Nincs helye az antiszemitizmusnak«. Ezek alapján be kell jelentenünk, hogy a szóban forgó rendezvényt nem finanszírozhatjuk közpénzből. A rendezvényeket és az egyéb aktivitásokat a Berlin–Weißensee-i Művészeti Főiskola tanárai önállóan és saját felelősségükre tervezik és valósítják meg, a tudományos szabadságuk keretei között. A tudományos és a művészeti képzés része a különböző társadalmi és politikai álláspontokkal folytatott vita. A Főiskola pedig nem vizsgálja a meghívott előadók személyes és politikai beállítottságát.³⁶

Vegyük észre, hogy ez a nyilatkozat a német Bundestag 2019 májusában hozott határozatára hivatkozik, amelynek értelmében a számos – mindegyiknél angol nyelvű – egyetemen jól beágyazott, erőszak nélküli palesztin BDS-mozgalmakat antiszemitának kell tekinteni. Azt a kérdést, hogy ez a Németországban mennyiségileg is elhanyagolható mozgalom mennyire antiszemita, a *Die Zeit* című hetilap 2020. június 10-én, „Mi a BDS?” címmel egy hosszú és differenciált cikkben tárgyalta, mindenekelőtt a baloldali-liberális miliőben uralkodó szimpátiára tekintettel. Természetesen a *Zeit* szerzője, Thomas E. Schmidt is kitért végül az egyértelmű válaszdadás elől, és a vita szabadsága mellett foglalt állást. Ezzel meghosszabbított egy másik elemzést, amely a vita eredetét a nyugati akadémiai világban helyezte el.³⁷ Izraeli perspektívából aztán a szociológus, Natan Sznaider a két narratívát, a cionizmust az egyik oldalon, és a posztkolonializmust a másikon, partikuláris látásmódoikként próbálta karikírozni, amelyeknek szerinte előbb-utóbb össze kell csapniuk: antiszemitizmus versus rasszizmus.³⁸

Még ez előtt nagyjából egy évvel a német nyilvánosságban lejátszódott egy nagy port kevert másik vita. A 2019-es izraeli kormányzat, az élén a miniszterelnök, Netanjahu egy Merkel kancellárasszonynak szóló (kiszivárogtatott) levélben tiltakozott a Berlini Zsidó Múzeum Jeruzsálem-kiállításával kapcsolatban, mert az nem méltányolta kellően Jeruzsálem központi szerepét a zsidóság és Izrael történetében. Ennek az lett a következménye, hogy a Zentralrat der Juden az igazgatótól, Peter Schäfer-től megvonta a bizalmat, és így lemondásra kényszerítette – mondván, hogy a Zsidó Múzeum Akadémiájában megtúrta a BDS-közeli pozíciókat is. Itt is előkerült tehát a fegyveres harcokat elutasító palesztinok által 2005-ben alapított BDS-mozgalom, amelynek az USA-beli kampuszokon nagy sikere volt, Németországban azonban alig-alig akadt követője.

Mindezzel egy nem kisebb tekintély, mint a zsidó történelem professzora, az Észak-Karolinai Wake Forest University-n tanító Barry Trachtenberg szállt szembe 2019-ben, azt állítva, hogy a BDS-mozgalommal szembeni pánik csak eltereli a figyelmet a neonácik antiszemitizmusában rejlő fenyegetésről. Mindez tíz nappal az antiszemita motiváltságú hallei merénylet után történt.

2021 márciusának végén egy 110 neves tudósból alakult csoport – köztük van több zsidó korifeus is – kiadott egy nyilatkozatot, „Jerusalem Declaration on Antisemitism” címmel,³⁹ amely pontosan meghatározta, hogy az Izrael-ellenesség mely formáit nem lehet és nem szabad antiszemitának nevezni:

„12. [...] A cionizmust mint a nacionalizmus egy formáját lehet bírálni és elutasítani, vagy pedig síkra lehet szállni egy sor olyan alkotmányos szabályozás mellett, amely a zsidók és a palesztinok a Jordán folyó és a Földközi tenger közötti együttélését szolgálja. Nem antiszemitizmus olyan szabályozásokat támogatni, amelyek a »folyó és a tenger közötti terület minden lakójának« egyenjogúságot biztosítanak, akár két államban, akár egy binacionális államban, akár egy egységes demokratikus államban, akár egy szövetségi államban stb. gondolkodnak.

13. [...] Ezért magában és magáért valóan nem antiszemita (még akkor sem, ha vitatható) Izraelt összehasonlítani más történelmi esetekkel, beleértve a települési kolonializmust és az apartheidet is.

14. A bojkott, a dezinvestíció és a szankciók az államokkal szembeni politikai tiltakozás mindennapi formái. Ebben az esetben magában és magáért valóan nem lehet antiszemitizmusról beszélni.”

Weiss János fordításai németből

JEGYZETEK

- 1 Megjelent: Karin Wetterau: *Neuer Antisemitismus? Spuren-suche in den Abgründen einer politischen Kampagne*. [Vorwort], Bielefeld, Aisthesis Verlag, 2020, 9–14.
- 2 Megjelent: Karin Wetterau: i. m., 37–49.
- 3 Szabó Ede fordítása.
- 4 Elnav Schiff: Netanjahu fordert Finanzierungsstopp. Israels Premier attackiert Jüdisches Museum. *Der Tagespiegel*, 2018. december 18.
- 5 Alexandra Förderl-Schmid – Sonja Zekri: Netanjahu fordert Finanzierungsstopp für Jüdisches Museum. *Süddeutsche Zeitung*, 2018. december 19.
- 6 Vö. RIS-München: *Gegen jeden Antisemitismus – keine Zusammenarbeit mit der antisemitischen BDS-Bewegung*, München, 2017.
- 7 Peter Schäfer idézi Paul Ingendaay: Was Netanjahu gegen das Jüdische Museum hat. *FAZ*, 2018. december 22.
- 8 Lásd Elnav Schiff: i. m.
- 9 Daniel Bax: Nicht jüdisch genug? Chronik einer Kampagne. In: Wolfgang Benz (szerk.): *Streitfall Antisemitismus, Anspruch auf Deutungsmacht und politische Interesse*, Berlin, Metropol, 2020, 100.
- 10 Uo., 105.
- 11 Uo.
- 12 Volker Beck: Wem gehört Jerusalem? *Die Zeit*, 2019. január 25.
- 13 Alan Posener: Was ist am Jüdischen Museum berlin noch jüdisch? *Die Welt*, 2019. szeptember 5.
- 14 Daniel Bax: i. m. 110.
- 15 Uo. 112. A kampányban a Zentralrat der Juden mellett

a németországi izraeli nagykövet, sőt az amerikai nagykövet, Richard Grenell is kivette a részét.

- 16 A kiállítás a „Flüchtlingskinder im Libanon e, V” számára Ingrid Rumpf dolgozta ki, és a Stiftung Entwicklungszusammenarbeit Württemberg, valamint az Evangelischer Entwicklungsdienst támogatta. Az állítólagos egyoldalúságok miatt újra és újra követelték a kiállítás betiltását, amire aztán időnként sor is került. A legújabb ilyen jellegű támadás 2020 tavaszán a stuttgarti népfőiskolára irányult.
- 17 Ilan Pappét idézi Arn Strohmeyer: Weglassen, vertuschen und manipulieren. Ein klassischer Fall von Geschichtsklitterunh. *Neue Rheinische Zeitung*, 2018. szeptember 2. Vö. továbbá Arn Strohmeyer: „1948” – *Die Ausstellung zur Staatsgründung Israels ist eine Flucht in Mythen. Eine Gegendokumentation*. Herne Verlag, 2018.
- 18 Hajo Funke: Antisemitismusbeauftragter Klein ablösen!, *Politik und Zeitgeschichte*, 2020. június 28.
- 19 Egy internetes portálról van szó, amelyben részt vesznek a Springer-sajtó újságírói is.
- 20 Patrik Bahners: Kunstpreis für Walid Raad. Preview einer Ausstellung, die vielleicht verboten wird. *FAZ-NET*, 2019. október 15.
- 21 Israel-Bojkott-Vorwurf. Kein Kunstpreis der Stadt Aachen für Walid Raad. *Der Tagespiegel*, 2019. szeptember 30.
- 22 Dortmund vergibt dieses Jahr keinen Nelly-Sachs-Preis. *WDR*, 2019. szeptember 18.
- 23 Micha Brumlik: Doppelt falscher Boykott. Die BDS-Bewegung, aber auch ihre Gegner befördern eine israelbezogene Kunstfeindlichkeit. *Die Zeit*, 2019. október 9.
- 24 Uo.
- 25 Uo.
- 26 Micha Brumlik: Israelsolidarität als Islamophobie – Formen eines neuen McCarthysmus. In: Wolfgang Benz (szerk.): *Streitfall Antisemitismus, Anspruch auf Deutungsmacht und politische Interesse*. i. m., 181.
- 27 Megjelent: Micha Brumlik: *Postkolonialer Antisemitismus? Achille Mbembe, de palästinensische BDS-Bewegung und andere Aufreger*. VSA Verlag, 2021, 7–12.
- 28 Karin Wetterau: *Neuer Antisemitismus?* i. m., 15–16.o.
- 29 Michael Rothberg: Vergleiche vergleichen: Vom Historikerstreit zur Causa Mbembe. geschichte-der-gegenwart.ch/vergleiche-vergleichen-vom-historikerstreit-zur-causa-mbembe/
- 30 Rudolf Augstein (szerk.): „Historikerstreit”. *Die Dokumentation der Kontroverse um die Einzigartigkeit der nationalsozialistischen Judenvernichtung*. München–Zürich, Piper, 1987.
- 31 Lásd *Berliner Zeitung*, 2020. október 11.
- 32 Lásd *Jüdische Allgemeine*, 2020. október 9.
- 33 Twitter Web App, 2020. október 9. 12:59.
- 34 Írta Maximilian Kirchstein 2020. október 9-én az Alapítvány honlapjára.
- 35 Köszönöm Emily Dische-Beckernek, hogy a rendelkezésemre bocsátotta ezt a dokumentumot.
- 36 Állásfoglalás a „School of Unlearning Zionism” rendezvényvel kapcsolatban a Berlin–Weißenseei Művészeti Főiskola műcsarnokában.
- 37 Jens Jessen: In der Sackgasse zwischen Weiß und Schwarz. *Die Zeit*, 2020. május 28., 49.
- 38 Natan Sznajder: Zusammenprall nach Drehbuch. *Der Tagespiegel*, 2020. május 1., 4.
- 39 jerusalemdeclaration.org